

אבאל'ה בוא לפארק

מעיינות טבעיים הנובעים כל ימות השנה, חורשות מוצלות, בריכות דגים ושולל בעלי חיים מרתקים. את כל אלה ועוד מציע פארק המעיינות - פארק טבע לרגלי הגלבוע שבו תוכלו ליהנות מספורים רגליים או ברכיבה על אופניים, מפיקניק ליד המים ומעוד הפתעות. פארק ומלואו

כתב וצילם: דרור סגל

השאר לחקלאות ולשימוש ביתי. בנוסף, התרחשו גם שרפות והיו מפגעי רעש בלילות.

מנגד, הלך והתהווה חזון פיתוח מקומי של פארק תיירותי וחינוכי איכותי, הכולל נוף מרהיב, מאגרי מים מתוקים ונקיים שבהם אפשר לנפוש ולבלות, צמחייה ירוקה, מגוון בעלי חיים ואתרים ארכיאולוגיים. ליוזמה היו שותפים גופים רבים: המועצה האזורית עמק המעיינות, רשות הטבע והגנים, הקרן הקיימת לישראל ורשות ניקוז ירדן דרומי. הפארק הוקם בתמיכה ובעזרה של כמה משרדי ממשלה, בעיקר המשרד לאיכות הסביבה, משרד החקלאות ופיתוח הכפר, משרד התיירות והחברה הממשלתית לתיירות, והמשרד לפיתוח הנגב והגליל.

באדמות הקיבוצים ניר דוד, מסילות ורשפים מצוי שטח חקלאי שבו נובעים כמה מעיינות. בעשורים האחרונים החל פיתוח תיירותי אינטנסיבי בכל האזור. רמת החיים עלתה, הניידות האישית השתפרה מאוד, את האזור החלו לפקוד מטיילים רבים, ואזור המעיינות והפארק הפכו לפופולריים בקרב אוכלוסיות הולכות וגדלות. לצד הצדדים החיוביים בהתפתחות זו, נוצרו גם לא מעט תופעות שליליות לא רצויות, בין היתר נערמה במקום כמות אשפה שאי אפשר היה להתמודד עמה והתגלו פגיעות קשות באתרים ארכיאולוגיים, בצמחייה, בבעלי חיים ובאיכות המים המשמשים בין

- לצורך הקמת הפארק נעשו עבודות פיתוח רבות - נסללו כ-15 ק"מ של כבישי אספלט, הוצבו מתקנים ושלטים רבים, ניטעו עצים והופקדו עובדים ופקחים, השומרים על הפארק יומם וליל. שטח הפארק נחסם חלקית ונסגר באופן מוחלט לתנועת כלי רכב ממונעים

ארבע המעיינות הופכים לנחלים מרשימים. מעט מצפון וממערב נובע נחל עמל (ידוע גם כנחל האסי) שעל גדותיו נבנה גן לאומי גן השלושה. למרות מיעוט הגשמים בעמק, נאגרים המים כמי תהום בשכבות מסלע מתחת להרי הגלבוע וצפון השומרון. כך נוצרת נביעה קבועה של קבוצת מעיינות השבר, הפרצים אל פני הקרקע בעמק, לרגלי הגלבוע.

ממש עם היציאה מן המבואה אל הפארק, נתקלים בשתי נביעות: עין חומה ועין מגדל. המים של עין חומה נאספים ברובם לצינורות ונשאבים לשימוש ביתי ולחקלאות. מעט המים הנותרים זורמים לכיוון הנביעה הסמוכה של עין מגדל, ומשם ממשיכים מזרחה כנחל אחד - הוא נחל הקיבוצים. חלקו הראשון (המערבי) של הנחל הוא שמורת טבע מוכרזת. בהמשך יש קטע שהפך בעשורים האחרונים למסלול טיול פופולרי בתוך המים באפיק הנחל.

המסלול, בתוך או מחוץ למים, מסתיים בבריכה המשולשת ובאזור פיקניקים ששודרג בשנים האחרונות. לפני הבריכה מצטרפים למי הנחל מימיו של עין שוקק. לאחר הבריכה נאספים מי המעיינות לתעלות ומולכים למתקן המיהול האזורי.

כמה מאות מטרים מדרום לנביעה של עין חומה ועין מגדל, נמצא עין שוקק. מעיין זה נובע כיום בבריכה בנויה ומסודרת, במתכונת דומה לבריכה המשולשת בנחל הקיבוצים ולבריכה בעין מודע. מכאן זורמים המים מזרחה ופונים צפונה במורדות המערביים של תל שוכה, בתעלה טבעית שהורחבה על ידי האדם בתקופות שונות. שם הם נשפכים ומתאחדים

לצורך הקמת הפארק נעשו עבודות פיתוח רבות - נסללו כ-15 ק"מ של כבישי אספלט, הוצבו מתקנים ושלטים רבים, ניטעו עצים והופקדו עובדים ופקחים, השומרים על הפארק יומם וליל. שטח הפארק נחסם חלקית ונסגר באופן מוחלט לתנועת כלי רכב ממונעים. הציבור יכול היום לסייר בפארק באופן חופשי ברגל או באופניים, ללא תשלום. אפשר גם לשכור רכבים חשמליים או אופניים במבואה שנמצאת בכניסה הרשמית לפארק, ליד גן השלושה. סגירת הפארק לרכבים מנעה את הנזקים הרבים שנגרמו לאתרים הארכיאולוגיים, לשדות החקלאיים, לצמחייה ולחי, ושיפרה את הפארק וסביבתו. הפארק פתוח לקהל בכל ימות השנה, יש בו כללי התנהגות ברורים והמבקרים בו יכולים ליהנות מבילוי משפחתי מושלם. טמפרטורת המים ומוג האוויר מתאימים לרחה גם בשלהי הסתיו ובראשית האביב.

מעיינות נובעים

הפארק תוחם בתוכו את כל ארבע המעיינות. בקצה הדרום-מזרחי נמצא עין מודע (אל מודוע), בדרום-מערב נמצא עין שוקק (אל ג'וסק), בצפון-מערב הפארק נמצא הגן לאומי גן השלושה, לידו נמצא בניין המבואה של המתחם כולו, דרכו נכנסים אל פארק המעיינות. בצפון גובל הפארק עם מטעי קיבוץ ניר דוד ובפינה הצפון-מזרחית הבריכה המשולשת של נחל הקיבוצים, המקבל את מימיו משני מעיינות עיקריים - עין חומה ועין מגדל (מקור השמות בקיבוץ ניר דוד (תל עמל) הסמוך, ראשון ליישובי חומה ומגדל).

איך הכל התחיל?

לפני כ-25 מיליון שנים התרחש באזורנו אירוע גיאולוגי נדיר ודומיננטי, שהשפיע על סביבתנו הגיאוגרפית ושינה אותה ללא הכר. האירוע ידוע כהיווצרות השבר הסורי-אפריקני, המשתרע מאזור מזרח אפריקה ועד תורכיה (כיום נקרא בקע ים המלח). בקע זה גרם לסדרת אירועים גיאולוגיים הדרגתיים, באזור הקרוב לפארק. בין השאר נוצרה התרוממות של רכס הרי הגלבוע וצפון השומרון מעל לעמקים הפרוסים לרגליהם מצפון וממזרח. השבר וההתרוממות גרמו, בין היתר, להיווצרותם של קבוצת מעיינות העתק, הפורצים ונובעים לרגלי הרי זורמים מזרחה כנחלים מרהיבים ביופיים. אזור הפארק כולל היום ארבע מעיינות, שבהם ניכרות תופעות גיאולוגיות והידרולוגיות מעניינות, שדות חקלאיים ומטעים מוריקים, בריכות דגים, אתרים ארכיאולוגיים ייחודיים, צמחיית נחלים ובעלי חיים רבים ומגוונים. הקרקע ברובה היא אדמת טרה רוסה חומה שנשחקה ונסחפה ממורדות הגלבוע. בכמה אזורים בפארק רואים את ה"תפר" בינה לבין אדמת הרנדזינה הגרית האפורה, שמאפיינת את קרקעות העמק.

עם נחל הקיבוצים. מדרום לאפיק השוקק וממזרח לנביעה, מצויה טחנת קמח בנויה שניצלה את מי הנחל להפקת כוח לטחינת הקמח. בקצה הפארק, מעבר לבריכות הדגים, נמצא עין מודע. הנביעה מוקפת בריכת בטון מלאכותית. סביבה ניטעו עצים, נבנו והותקנו גשרים, שבילים, שולחנות ישיבה ומתקנים נוספים. כל מימי המעיינות והנחלים מנוצלים לחקלאות ומדגה, ונאספים ממזרח לפארק במתקן המיהול האזורי.

שרידים ארכיאולוגיים

בתחומי פארק המעיינות מצויים גם כמה אתרים ארכיאולוגיים ייחודיים ומרתקים. בכניסה לפארק פונים דרומה בכביש המוליך לעין שוקק. לאחר כ-100 מטר בצד ימין, ממערב לכביש, נמצא האתר תל חמוד - ממש בתחום הנביעה של עין חומה. זהו אתר שטוח המכוסה בצמחייה מרבית ימות השנה, אולם חדי העין המסיירים במקום יגלו מיד מתקנים רבים החצובים בסלע. במשטחי האבן ניכרים שרידי מחצבות, מערות ומתקנים חקלאיים רבים, בעיקר גתות, ספלולים (גומחות) חצובים בגדלים ובמידות שונות ועוד. כותב שורות אלה מאמין כי האתר שימש בעבר כ"אזור התעשייה" של היישובים באזור. בקרבתו מגדלים עד היום מטעי זיתים, כרמים, תאנים ושקדים, והתקווה היא לחשוף את מתקני האתר בעתיד (המבקרים מתבקשים לא להיכנס למערות במקום).

המשך הנסיעה דרומה בכביש מביא אותנו לאזור הנביעה של עין שוקק. סביב המעיין חומת אבן בנויה מתקופות מאוחרות. לא מן הנמנע כי היא מושתתת על חומת אבן קדומה מהתקופה הרומית והביזנטית. באזור התגלה סכר שהרים את מי המעיין ונחשף מבנה בנוי דמוי "מזבח" עם שני דולפינים עשויים

שיש. היו חוקרים שסברו כי המתקן הוא סוג של נאומכיה (מקווה ים או זירה שבהם נערכו קרבות ימיים) או נימפאון (מזרקה מרכזית) שבנו הרומאים במקום. בעבר פעלה כאן גם טחנת קמח נוספת שלא שרדה.

בגדה הדרומית של הנחל, מן הנביעה ומזרחה, מוליכה כיום מים תעלת מינוס 100 (תעלה בגובה 100 מטר מתחת לפני הים). בכמה נקודות תצפית, נתקלים בטעות אופטית ונראה כי המים זורמים מערבה בעוד שבפועל הם זורמים מזרחה כמובן, במורד המתון. בקרבת התעלה המודרנית נבנתה בעבר תעלה קדומה שהוליכה את המים מזרחה בגדה הדרומית, לאורך הערוץ ומעליו. המים הגיעו לטחנת הקמח וחולקו לשלושה מוקדי טחינה (שלושה זוגות ריחיים במפלס אחד), ולמעשה נפלו חזרה אל אפיק נחל השוקק. הפרשי הגובה הם שיצרו את כוח הטחינה באמצעות מי הנחל בלבד. הטחנה ייחודית בעיקר בשל שלושת פתחי הטחינה המקבילים וההשתמרות היפה של מוליך המים (האקוודוקט) ומבני הטחינה שניכרים עדיין בחלקם. טחנה זו זוכה כיום לניקוי ולטיפול מילדי בית הספר היסודי רימון במסילות, במסגרת תכנית חינוכית-לימודית של אימוץ אתר.

ממשיכים בכביש מזרחה לכיוון תל שוכה - תל ארכיאולוגי מרשים בגודל בינוני, המתנשא מעל לסביבתו וניכר בו שהוא מכיל שכבות יישוב רבות. האתר טרם נחפר אך ממצאים באקראי מעידים על נוכחות אנושית רציפה ומשמעותית במקום, מהתקופה הניאוליתית ועד ימי הביניים. בין השאר התגלו באתר שברי אובסידיאן (סוג של זכוכית וולקאנית), מיובאת ככל הנראה מאזור תורכיה וחרפושית של שליט מצרי (מוצגת במוזיאון לארכיאולוגיה הסמוך).

ואם אתם כבר בסביבה

פארק המעינות שוכן בלב אזור תיירותי, עשיר באתרים ובאתרקות מגוונות, המתאימות לכל גיל ולכל מגוון המבקרים באזור. הנה כמה אתרים שמומלץ לבקר בהם אם אתם כבר באזור:

גן השלושה (הסחנה) - נמצא ממש בטווח הליכה, סמוך למבואת פארק המעינות. ביקור בגן מאפשר גם ביקור במוזיאון לארכיאולוגיה ובמרכז המשוחזר חומה ומגדל - חלק ממכלול מוזיאלי הנקרא "עקבות בעמק". אפשר להזמין מראש סיורים לקבוצות. הביקור בגן השלושה כרוך בתשלום, הכניסה למוזיאון ולמרכז אינה דורשת תשלום נוסף מעבר לתשלום הכניסה לגן השלושה.

גן גורו - פארק המציג חיות וצמחים שמקורם ביבשת אוסטרליה. תוכלו להסתובב בין קנגורו חופשיים וקואלות חביבות וללטיף ולהאכיל אותם, לצפות בציפורים צבעוניות ובתוכים ועוד. הכניסה לגן גורו סמוכה לכניסה לגן השלושה ולפארק המעינות והיא בתשלום.

גנים לאומיים ושמורות טבע: סמוך לפארק נמצאים כמה גנים לאומיים ושמורות טבע אטרקטיביות, בין היתר: גן לאומי בית אלפא ובו שרידי בית כנסת עתיק (כיום ממוקם בתחומי קיבוץ חפציבה). בסמוך לחפציבה נמצאת מחצבת השיש היחידה שפעלה בארץ ישראל מעולם. המחצבה שוקמה בתקציבי קרן שיקום מחצבות, הציוד הממוכן שוחזר בעזרת המועצה לשימור והיא פתוחה כיום ללא תשלום, כאתר למבקרים עם הסברים ותצפיות נוף. אפשר לשלב גם טיול בשמורת הרי הגלבוע, למשל בנחל יצפור (במיוחד בתקופת הסתיו ועד שלהי האביב). בנוסף, אפשר לבקר בגן הלאומי המרשים של בית שאן ובגן לאומי כוכב הירדן.

ובאביב בעמודי החוטמית הזיפנית והקלח. בחודשי הקיץ ניכרת בעיקר צמחיית הנחלים, הכוללת קנה מצוי, פטל קדוש, טיון דביק, מלוח ועוד. בתוך המים בעין מגדל ניכר גם אגמון מצוי וצמחים נוספים. באזורים רבים בפארק נטועים איקליפטוסים רבים היוצרים חורשות ופינות חמד. לאחרונה ניטעו עצים נוספים, רובם ככולם עצים אופייניים לאזור. בשטח הפארק יש מינים רבים של בעלי חיים (חלקם חזרו אליו רק בשנים האחרונות), ובהם: סוגים רבים של ציפורים, קבועות ונוודות, בין השאר כל סוגי השלדגים, עופות דורסים, עופות מים רבים וציפורי שיר, וכן מיני נברנים (סוג של עכבר), דרבנים, נמיות, תנים, זוחלים שונים ועוד.

הכותב הוא מנהל ואוצר המוזיאון לארכיאולוגיה "עקבות בעמק" - גן השלושה, וארכיאולוג ברשות הטבע והגנים

על התל תצפית מרהיבה על כל הסביבה: במערב רואים את שטח הפארק, קיבוץ ניר דוד וגן השלושה. במרחק אפשר להבחין גם בהרי הגליל התחתון, גבעת המורה והר תבור. בדרום ובמערב הרי הגלבוע. במזרח רואים את מרחבי עמק המעינות, את בריכות הדגים, את הקיבוצים מסילות ורשפים ואת העיר בית שאן. הרחק ברקע מתנשאים הרי הגלעד. בצפון - רמות יששכר והרי הגליל.

על פסגת התל הארכיאולוגי נבנה מגדל שמירה מבטון מזוין. למבנה שלוש קומות וממנו תצפית מושלמת על כל השדות בסביבה. בשלהי שנת 1938, בשיא המרד הערבי, צעדו לעבר התל ארבעה שומרים. בסבך הנחל ארבו להם פורעים, פתחו באש והרגו שלושה מהם. הרביעי קפץ לנחל ומילט את נפשו, והתפתח מרדף וקרבי יריות בשילוב עם הבריטים כנגד הכנופיה. המקרה הקשה הוליד החלטה לבנות את המגדל. בתוך כמה שבועות ללא אמצעים טכנולוגיים המצויים כיום, בנו חברי ניר דוד (תל עמל) את המגדל המרשים שניצב עד היום, קרוב לשמונה עשורים, על פסגת התל הארכיאולוגי, כעדות אילמת לרוח התקופה. במקום שלט עם שמות הנופלים. התל נקרא מאז גם תל השלושה.

ממזרח לתל שוכה, יש תל קטן נוסף המכונה תל שוקק (שמדין). כ-1,200 מטר מדרום לתל יש גבשושית זעירה נוספת, המצוינת במפות כתל א־דהב. יש המזהים אותו עם היישוב מודיעית, שאותו מזכיר רבי אשתורי הפרחי (שם זה מזכיר גם את שם המעיין הסמוך, מודע).

חי, צומח ונוף מרהיב

בחודשי הסתיו, החורף והאביב פארק המעינות וסביבותיו מוריקים ופורחים. השדות מלאים בגידולים ירוקים - בעיקר חיטה, תירס, חמניות, וירקות שונים. מראה בריכות הדגים והפרדסים על רקע הרי הגלבוע המוריק, יוצרים נוף מרהיב ביופיו. באביב מצטרפים מרבדי הפרחים - בעיקר חרדלים, חרציות ועוד. בכמה אתרים אפשר להבחין גם בחצבים